

**ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН НАПРЯМКУ
«БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ»**

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Вирішення проблеми підготовки фахівців якісно нового рівня потребує удосконалення навчального процесу шляхом пошуку та впровадження нових технологій навчання.

Традиційні методи навчання, розраховані на відносно стабільну навчальну інформацію, на сучасному етапі є малоефективними. Обсяг інформації у вивченні аспектів дисциплін напрямку «Безпека життєдіяльності» («Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист», «Охорона праці») досить великий і потребує від студентів та слухачів вузів (надалі – слухачів) вміння орієнтуватися в великій кількості як міжнародних документів, так і в законодавчих актах України, що регламентують і регулюють питання організації безпечної праці на виробництві, захисту здоров'я і життя працюючих та порядок дій в обставинах надзвичайних ситуацій стихійних, екологічних лих, техногенних аварій і катастроф та їх короткотермінових та тривалих наслідків, порятунку людей та матеріальних цінностей. Існує небезпека поринути у вивчення вимог міжнародних та загальнодержавних керівних документів і залишити поза увагою реалізацію практичних питань.

Тому, перспективними, на нашу думку, враховуючи потреби практики ВНЗ та вимоги сучасної освіти, є інтерактивні методи навчання. Інтерактивне навчання формує соціокультурну компетентність, навички критичного мислення та діалогового спілкування слухачів вузів, розширює їхні пізнавальні можливості у здобутті, аналізі та застосуванні інформації, а також є базою для формування умінь та навичок у майбутній професійній діяльності. Великого значення в цих умовах набуває самопідготовка, глибоке осмислення теоретичних і практичних основ майбутньої професії. Цьому повною мірою відповідають інтерактивні методи навчання. Такі методи навчання зумовлюють усвідомлену зацікавлену розумову діяльність слухачів, активне сприйняття теоретичного матеріалу в навчальному процесі, розвиток умінь та навичок самостійного вироблення рішень із проблемних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується наша стаття. Аналіз педагогічної літератури переконує в недостатній ефективності традиційного типу навчання через традиційний метод організації викладання.

Одним із шляхів удосконалення навчального процесу є ширше використання інтерактивних методів навчання. Це обумовлено тим, що традиційні (пояснювальні,

ілюстративні, репродуктивні) методи не забезпечують належного творчого розвитку здібностей слухачів вузів. Дані досліджень психологів свідчать: «... в пам'яті людини закарбовується 10% почутого, 50% побаченого. Зроблене ж самою людиною закарбовується в пам'яті на 90 %» [1].

А. Петровський під активізацією процесу навчання розуміє цілеспрямовану діяльність викладача, скеровану на розробку й використання такого змісту, форм, методів і прийомів, засобів навчання, які сприяють підвищенню інтересу, активності, творчої самостійності слухачів вузів у засвоєнні знань, формуванні вмінь і навичок використання їх на практиці [2].

Питання активізації діяльності особистості в процесі навчання має давню історію, яка триває від Сократа і Демокрита, продовжена Коменським у XVII столітті, Великий внесок у розвиток методів Песталоцці і Дістервегом на початку XIX вузівського навчання внесли М. Ломоносов, М. Лобачевський, М. Остроградський, А. Мінаков та інші [3].

Питаннями визначення, пояснення сутності інтерактивних методів навчання та використанням їх у навчальному процесі займалися такі дослідники як К.Баханов, О. Біда, Г. Волошина, І. Зимняя, Н. Каліцька, М. Картель, Г. Коберник, П. Матвієнко, О. Пехота, Л. Пироженко, О. Пометун, Л. Ронко, І. Шевчук.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд та детальний аналіз переваг використання інтерактивних методів навчання слухачів вищих навчальних закладів, оскільки модернізація навчального процесу на сучасному етапі сприяє формуванню та розвитку творчої особистості, спроможної повноцінно реалізуватись в житті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із кроків підвищення ефективності навчальних занять є впровадження разом із традиційними методами навчання інтерактивних методів навчання, оскільки вони активізують процес особистісно-зорієнтованого навчання й унеможливають домінування одного учасника навчального процесу над іншим.

Перш ніж перейти до ґрунтового розгляду інтерактивних методів навчання, які набувають усе більшого поширення у вищій школі, спробуємо з'ясувати загальну сутність інтерактивного навчання.

Інтерактивні (лат. *Inter...* – між... і *actives* – діяльний, енергійний) **методи навчання** – методи, що передбачають активну співпрацю слухачів вузів у процесі розв'язання пізнавальних і практичних проблем [4]. Інтерактивним є метод, у якому той, хто навчається, є учасником, який щось здійснює, говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо, тобто не виступає слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, власноруч створюючи це. Основними складовими інтерактивного методу є активність та співпраця. У разі застосування інтерактивного методу викладач лише ставить проблему і здійснює загальне керівництво пошуком слухачів вузів шляхів її розв'язання.

Використання інтерактивних методів якісно змінює дидактичну модель навчання – взаємодію викладача і слухачів вузів: слухачі виступають не стільки об'єктами, скільки суб'єктами навчального процесу, а викладач – його організатором. Це забезпечує здобуття слухачами не тільки глибоких, а й міцних знань. Після пасивної участі у навчальному процесі знання досить швидко забуваються, а після активної – зберігаються тривалий час. Встановлено, що після добре підготовленої і прочитаної лекції уважний слухач здатен відтворити 70% інформації через три години, а через три дні – лише 10% [4].

Форми і методи активного навчання придатні практично для всіх занять, але найбільшого ефекту з їх використанням досягають на практичних заняттях. Прикладами інтерактивних методів навчання можуть бути методи дискусії, мозкового штурму і «снігової кулі» [5].

Дискусія – широке публічне обговорення спірного питання. Вона може бути елементом будь-якого навчального заняття лекції, семінару, консультації, навіть заліку чи іспиту (відбувається між слухачем і викладачем).

Дискусію використовують тоді, коли метою є спільний пошук істини чи найкращого виходу з ситуації, що склалася, коли потрібно розглянути проблему з багатьох позицій, перш ніж прийняти рішення.

Як інтерактивний метод навчання дискусія має певні особливості та різні форми, зокрема дебати і переговори, що розрізняються залежно від мети, яку потрібно досягти:

дебати застосовують тоді, коли за умов загостреного одночасного бачення проблеми і наявності різних варіантів її розв'язання необхідно не узгодити позиції, а здійснити вибір. У дебатах вислуховують опонента, щоб знайти аргументи проти його позиції, намагаються показати неприйнятність його аргументів, корегують власну позицію тощо;

переговори використовують тоді, коли кожен учасник групи вже має необхідні знання, а метою є узгодження спільних дій. У переговорах вислуховують партнера, щоб знайти спільні погляди, на основі яких можливі компроміс і співпраця. Якщо в дебатах суперництво спеціально загострюють, то в переговорах шукають компромісу, розв'язків, які дають змогу співпрацювати попри наявні відмінності.

За характером обговорення проблем розрізняють такі види дискусій:

лінійну (відбувається тоді, коли її учасники дискутують між собою, а не з аудиторією);

керовану (передбачає, що ведучий виконує роль експерта, пропонує ставити запитання, висловлювати незгоду, скорочувати відповіді. Викладач у ролі ведучого так керує дискусією, щоб з'ясувати всі незрозумілі моменти, дати змогу кожному з учасників висловити власне розуміння проблеми. Він не лише веде дискусію та надає слово, а й бере в ній активну участь, визначає напрями та зміст розмови, підсумовує обговорені елементи);

публічну (відрізняється від керованої роллю ведучого, який стежить за порядком, надає слово, контролює час деяких виступів, підсумовує та завершує дискусію, проте не втручається в її зміст);

вільну (передбачає, що ведучий лише визначає тему (проблему), не втручається в дискусію, а тільки спостерігає як група шукає розв'язок, щоб потім разом з учасниками обговорити його. Вільна дискусія доречна, коли викладач прагне навчити інтеграції та організувати спільну роботу групи);

у формі запитань і відповідей (може відбуватися після лекції для з'ясування чи уточнення її окремих положень. Запитання ставлять як студенти викладачеві, так і навпаки).

Метод мозкового штурму (мозкової атаки) – спосіб розв'язання конкретної проблеми шляхом вільного висловлювання учасниками ідей та пропозицій щодо розв'язку.

Основою цього методу є використання впливу взаємних асоціацій на учасників групи. Більшість ідей генерується завдяки уяві окремих учасників групи та виникненню асоціацій у решти.

Метод мозкового штурму застосовують у таких ситуаціях:

якщо перед групою поставлено конкретну проблему;

якщо група порівняно однорідна і її члени не бояться висловлювати власні ідеї; у невеликих групах – до 10 осіб;

коли всі члени групи мають приблизно однаковий інтелектуальний рівень;

коли в групі доброзичлива атмосфера.

Мозковий штурм ґрунтується на таких принципах:

не дозволяється критикувати чужі ідеї; кожна ідея фіксується (записується) стисло та якнайточніше;

кількість ідей не обмежується, саме вона є однією з цілей мозкового штурму;

важливість нестандартних ідей, на перший погляд безпідставних та недоречних;

активна пропозиція і найширше використання висунутих ідей та їх розвиток.

Оцінювання ідей (пропозицій) із метою пошуку розв'язку починають із окреслення тих, що повторюються, та об'єднання подібних. Після цього проводять голосування з метою вибору оптимальних розв'язків.

Метод «снігової кулі» – спосіб колективного пошуку спільного рішення або погляду на певний об'єкт через з'єднання окремих ідей в єдине ціле.

Він придатний зокрема для створення прийнятної для всіх членів групи визначення. Кінцевий результат нікому не нав'язаний, а узгоджений шляхом спільного обговорення (окремі ідеї з'єднуються в єдине ціле як сніг у грудки, а грудки – у велику кулю). Метод «снігової кулі» застосовують, коли:

необхідно, щоб визначення певного об'єкта було ретельно обдумане та

зрозуміле, стало інтелектуальною власністю групи;

група ще не інтегрована, її учасники ще не добре знайомі між собою, але мають протягом тривалого часу працювати;

добре знайомі учасники групи повинні розробити спільне рішення.

Метод «снігової кулі» має такі переваги:

залучає до навчального процесу кожного з учасників, спонукає їх до активності;

дає змогу викладачеві заздалегідь оцінити сильні та слабкі аспекти групи, потреби групи загалом та кожного її учасника;

згуртовує навчальну групу, формує партнерські відносини між її учасниками.

Використовують й інші інтерактивні методи навчання: ділові ігри, моделювання ситуацій, генерування ідей, «круглі столи», прес-конференції, кросворди тощо. Усі інтерактивні методи навчання ґрунтуються на таких основних педагогічних принципах:

проблемність – виокремлення та постановка проблеми, пошук шляхів її розв'язання через з'ясування й розв'язання суперечностей;

колективність навчальної діяльності у поєднанні з індивідуальною роботою, співпраця;

особистісно-рольова спрямованість навчальної діяльності;

діалогічність спілкування;

моделювання соціального середовища (наближення до реальних умов життя).

Розширене застосування інтерактивних методів навчання передбачає збільшення у навчальному процесі частки практичних та семінарських занять. Інтерактивні методи вимагають від викладача уміння: ставити питання, що викликають у студентів інтерес, мобілізують на їх вирішення; підводити студентів до самостійної постановки проблемних питань за допомогою створення проблемних ситуацій; надавати допомогу студентам у розв'язанні навчальних проблем; оперативно керувати пізнавальною діяльністю студентів.

Використання інтерактивних методів містить у собі ряд переваг [6]:

інтерактивні технології допомагають забезпечити глибину вивченого змісту. Слухачі вузів застосовують усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка);

викладач має можливість диференційованого підходу до аудиторії із спеціальними потребами – особистісними та інтелектуальними;

змінюється роль слухачів вузів: вони приймають важливі рішення щодо процесу навчання, розвивають комунікативні вміння й навички, організаційні здібності;

основним джерелом мотивації навчання стає інтерес самого слухача (відбувається перехід від зовнішньої мотивації (оцінка) до внутрішньої (потреба знань)).

Підвищити ефективність інтерактивних методів навчання допоможе використання комп'ютерної техніки, мультимедійних засобів та спеціального програмного забезпечення.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, використання інтерактивних методів навчання при викладанні дисциплін напрямку «Безпека життєдіяльності» дозволяє значно покращити рівень засвоєння матеріалу слухачами вузів, відповідно, підвищити рівень їх знань.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації навчальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен слухач відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Сутність інтерактивних технологій у тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається. Це співнавчання, в якому і викладач, і слухач є суб'єктами. Викладач виступає лише в ролі організатора навчання, координатора роботи груп. Інтерактивні методи навчання найбільше відповідають особистісно-зорієнтованому підходу в навчально-виховному процесі.

Проведені опитування, анкетування, співбесіди зі студентами та слухачами свідчать про те, що вище зазначені інтерактивні методи навчання сприяють якісній підготовці майбутніх фахівців, їх особистісному розвитку, а також розвивають високу мотивацію до навчання та до формування професійних умінь і навичок, розвивають рефлексію, самоконтроль, а також комунікативні, організаторські та креативні здібності.

На нашу думку, перспективами подальших досліджень є визначення організаційно-методичних умов ефективної підготовки слухачів вузів з питань, пов'язаних із безпекою життєдіяльності.

Список літератури

1. Сборник деловых игр, конкретных ситуаций и практических задач : Метод. пособ. / В.И.Матирко, В. В. Поляков, И. М. Стариков, Ю. Т. Ткаченко ; [Под. ред. В. И. Мотирко]. – М.: Высшая шк., 1991. – С. 6.
2. Петровский А. В. Основы педагогики и психологии высшей школы / А. В. Петровский. – М. : Изд.-во Моск. госун-та, 1986. – С. 197.
3. Балягіна І. А. Методика викладання економіки : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / І. А. Балягіна, М. А. Богород, Г. О. Ковальчук. – К. : КНЕУ, 2006. – С. 8.
4. Шляхтун П. П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін : навч. посіб. / П. П. Шляхтун. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – С. 67. – (Серія «Альма-матер»).
5. Інтерактивні методи навчання : навч. посіб. / [за заг. ред. П. Шевчука, П. Фенриха]. – Щецін : WSAP, 2005. – С. 70–86.

6. Романюк А.А. «Використання інтерактивних технологій при викладанні економічних диски-плін» / А.А.Романюк // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» ; [Гол. ред М. Є. Чайковський]. – Хмельницький : ХІСТ, 2010. – С. 34–36 с.

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито сутність поняття «інтерактивні навчання». Розглянуто методи інтерактивного навчання та проаналізовано переваги їхнього використання. Автор підкреслює, що одним із кроків підвищення ефективності навчальних занять є впровадження разом із традиційними методами навчання інтерактивних методів навчання.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыта сущность понятия «интерактивное обучение». Рассмотрены методы интерактивного обучения и проанализированы преимущества их использования. Автор подчеркивает, что одним из шагов повышения эффективности учебных занятий является внедрение вместе с традиционными методами обучения интерактивных методов обучения.

SUMMARY

The article reveals the essence of the concept of «interactive learning». The methods of interactive learning and analyzed the benefits of their use. The author emphasizes that one of the steps efficiency classes are implementing together with traditional teaching methods of interactive teaching methods.